

Demokratik Retoriğin Eleştirisi

Luciano Canfora

Özgün Adı: *Critica Della Retorica Democratica*, 2002
Dost Kitabevi Yayınları - Birinci Baskı, Mayıs 2003 - 116 Sayfa

Luciano Canfora (1942)

İtalya'nın Bari kentinde doğdu. Bari Üniversitesi'nde klasik filoloji okutmaktadır. Boston'daki Society of Classical Tradition'ın ve Roma'daki Gramsci Vakfı Enstitüsü'nün üyeleri arasındadır.

Eserlerinde daha çok antikçağ tarihi, Grek ve Roma yazını, yirminci yüzyıl kültürü ve siyaseti gibi konulara eğilmektedir. *Quaderni di Storia* dergisinin yöneticiliğini yapan yazarın daha önce yayımlanan eserleri arasında *Prima Lezione di Storia Greca* (2000), *Giulio Cesare: Il Dittatore Democratico* (2000) ve *Storia della Letteratura Greca* (2001) sayılabilir.

Önsöz

Çoğunluk Haksız Olabilir mi?

Sokrates'i mahkum eden beş yüz yargıç, Atinalı yurttaşların anlamlı bir örneğini oluşturuyordu. Bunların seçilmelerinde izlenen yöntemi anımsamakta yarar var. Bir mahkeme oluşturmak için çıkış noktası, yıllık olarak düzenlenen ve, büyük olasılıkla gönüllü, altı bin yurttaştan oluşan bir listeydi. Seçilenler hukuk uzmanı değil, sade yurttaşlardı. Davadan aşağı yukarı seksen yıl sonra yapılan bir nüfus sayımında, Atinalı yurttaşların toplam yirmi bir bin oldukları göz önüne alındığında, bunlar kent nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturmaktaydı. Her bir mahkemeyi oluşturan yargıçların sayısı davanın önemine göre değişiyor, ancak yine de her zaman birkaç yüz kişi söz konusu oluyordu. Sokrates'e karşı açılan davada yargıçların sayısının beş yüz olduğu kolaylıkla belirlenebilir, çünkü bu çok daha alışlagelmiş bir sayıydı. Her jürinin tam yetkisi vardı. Yurttaş-yargıçların günde üç obolosluk bir ücretleri vardı ve bu para yaşamlarını sürdürmeye yetiyordu. Bu özellikle durumları iyi olmayanlar, kurada adlarının çıkmasını arzu ediyorlardı. Ücreti kısıtlı olsa da çok hoşnutluk veren bir işti bu. Kamu işlerinin büyük bir bölümü mahkemeye düşüyor, dolayısıyla, altı bin yurttaş-yargıç, toplumun yaşamı hakkında, halk meclisinin oturumlarındaki kadar, belki de daha fazla kararı mahkemede alıyordu.

Karara şu aşamalarla varılıyordu: birinci aşamada sanığın suçlu mu yoksa suçsuz mu olduğu tartışılıyor; ikinci aşamada —eğer sanığın suçlu olduğuna karar verilmiş ise— tartışma verilecek cezanın niteliği üzerine yapılıyordu. Hem birinci hem de ikinci aşamada sanığın söz hakkı vardı.

Sokrates'e karşı dinsizlik suçlaması ile açılan dava (İÖ 399) aslında “siyasi” bir davaydı. Özgül anlamda siyasiydi, çünkü onun şahsında, kente büyük ölçüde zararlı olduğu görülen insanların esin kaynağı ya da sözde esin kaynağı (*Alkibiades* ve *Krizias*) itham ediliyordu; ama aynı zamanda daha geniş bir anlamda da siyasiydi, çünkü “fikirler”e dava açılması, sapkınlıklar üzerinde denetim uygulamanın oldukça ürkütücü bir biçimiydi gerçekten. İşte bu nedenle, Sokrates ‘sapkınlık erbabı’ olarak yargılanıyordu. Kura ile belirlenen ve onu yargılayan beş yüz yurttaş, onda, yürürlükteki siyasi sistemin huzur bozucu bir eleştirmenini ve, aynı zamanda, tanrıları, dolayısıyla toplum yaşamının dayandığı etik temelleri yadsıyan bir dinsizi görüyordu.

Sokrates'in duruşma sırasında kendini savunmak için söylediği şeylerin ne yazılı metni ne de özeti var elimizde. Sokrates, doğal olarak, belgeye karşı diyalogu, kesin bilgiye karşı araştırmayı üstün tutan kesin bir tercih nedeniyle, yaşamı boyunca yazılı hiçbir şey bırakmamıştır. Bu nedenle, başkalarının sonradan yaptığı gibi, mahkemede yaptığı savunmasını yazılı olarak bırakması hiç de akıllıca olmazdı. Sokrates'in gerçekten söylediklerinden esinlenerek Sokrates'in Savunması'nı yazılı hale getiren, büyük olasılıkla, Platon olmuştur. Platon'un, Sokrates'in yaptığından bütünüyle farklı bir konuşmayı ortaya sürmüş olması da olası değildir, çünkü bu, her şeyden öte, hocasına karşı küstahça bir davranış olurdu. Platon, söylenen sözle yazılan söz arasında bir ilişki kurmayı bilen Attika hitabet sanatının yöntemlerini iyi bilirdi.

Platon'un ona attığı *Apologia*'da (Savunma) Sokrates, yıllar boyunca hedefi haline getirildiği tedirgin edici yadsıma olayını baştan sona yeniden ele alır.

Günümüz diliyle söyleyecek olursak, komedi tiyatrosu kamuoyunu Sokrates'e karşı büyük ölçüde etkilemiş, yani insanları şu ya da bu biçimde düşünmeye yönlendiren günümüz medyasının işlevini üstlenmiştir. Bu karşılaştırmayı yaparken, doğal olarak, İÖ V. yüzyıl Atina'sındaki gibi henüz çağdaşlaşmamış bir toplum ile çağdaş, karmaşık bir toplum arasındaki bütün farklılıkların ortadan kaldırılmış olduğunu varsayıyoruz. Her ne olursa olsun, tiyatronun, o henüz çağdaşlaşmamış toplumda bile, güçlü bir yönlendirme ve etkileme işlevi gördüğü tartışılmaz. Bunun için, yalnızca Devletin oyunlar üzerindeki "gözetim"ini anımsamak bile yeter. Bu durumdan Yasalar adlı yapıtında söz eden Platon, Atina tipi demokrasiyi "tiyatrokraşi" diye tanımlar.

Örneğin, Protagoras adlı yapıtta olduğu gibi, siyasetin, resim yapma ya da flüt çalma sanatı gibi, öğretilbilir (dolayısıyla —Protagoras'ın iddia ettiği gibi— öteki "sanatlar" gibi siyaseti de öğretecek kişilerin) olup olmadığını; iddia edilen bu özelliğin müzik, geometri ya da astronomi alanında yalnızca yetkili olanlar konuşurken "kentlin genel çıkarları" konusunda demircisinden denizcisine, varsılından yoksuluna, ayakkabıcısından tüccarına kadar herkesin konuşmasının (ki bu durum siyasetin öğretilbilir olduğu varsayımının tersini söylemek anlamına gelir) bir çelişki yaratıp yaratmayacağı konusunda Protagoras'ı sıkıştırarak siyasetin gerçekte ne olduğu sorununu ortaya koymak ve bu tür sorularla yalnızca, doğal olarak, konuşmaya böylesine hevesli olan sıradan Atinalıları değil, aynı zamanda ve özellikle, siyasi "bilgi"yi ellerinde tutanları, pratik anlamda sözün, yani düşünceleri söyleyenle dinleyen, yönetenle yönetilen arasındaki farkı —meclisin yöntemleri içerisinde— belirleyen söylev sanatının ustalarını sorgulamak, Sokrates tarafından, yürürlükteki siyasi sistemi özeleştiriyeye yönlendirmenin ya da o sistemden çıkarı olanlara —liderler ya da yandaşlarına— kendini kötü göstermenin en anti demagojik yoluydu. İşte, aşılmaz bir demagoji düşmanı olan Sokrates'in cezalandırılması konusunda yoğunlaşan yaygın "uzlaşma", Alkibiades'le olan dostluğu ya da Krizias'la yaptığı görüşmelerden çok, buradan kaynaklanmaktadır.

Mahkemeye sunulan suçlama bal gibi dinci ve gerici nitelikteydi. Sokrates'in, kentlin inandığı tanrılara inanmadığı, ayrıca gençleri yoldan çıkardığı belirtiliyordu. Belki de suçlamayı yapan kişi (artık defalarca ihlal edilmiş olan) "af" yasasına dayanıyordu. Bu yasa, iç savaş sona ermiş ve düzen yeniden kurulmuş olduğu için, sanığın iç savaş sırasındaki tercihleri açıkça neden gösterilerek dava açılmasını yasaklıyordu. Ne olursa olsun, her zaman kaypak olan siyasi dava yoluna sık sık başvurmaktan kaçınıyordu. Buna karşılık, "çoğunluk"un desteğini alacağına olan haklı inancıyla, fikir suçundan dava açma yolunu tercih ediyordu. Bu da ilk kez olmuyordu. Çok önceleri, Perikles'in dostu olan Anaksagoras kesin cezadan kurtulmuş ve "dinsizlik" suçlamalarıyla sıkıştırılınca Atina'dan ayrılmayı tercih etmişti. Perikles'in kendisi de, sevdiği Aspasia'nın şahsında, bu tür suçlamalardan kıl payı kurtuldu. Atinalıların çoğunluğu bu konuda birleşiyordu, nitekim, 399 yılında, Sokrates'e karşı mahkumiyet kararı vererek yine birleşti.

Anaksagoras ölümden kaçtı, Sokrates onunla yüzleşmek istedi; ama, Ksenophon'un Sokrates'in Savunması adlı yapıtında aptalcasına savunduğu gibi, yaşamdan bıktığı için değil. Anaksagoras sonraki yüzyıllar için bir simge olamadı, ama Sokrates oldu, çünkü kendisini mahkum edenlerin yaptığı hatanın sonuçlarına sonuna kadar katlanmaya karar vermişti. Aristoteles de, birkaç on yıl sonra, aynı tehditle karşı karşıya kaldı, ancak Sokrates gibi değil de Anaksagoras gibi davranmayı tercih etti. Bunu da "Atinalıların felsefeye karşı bir kez daha günah işlemelerini önlemek için" yaptığını söyledi. Atinalılar aynı zamanda buydu ve zaten Atina'ya sonradan yerleşmiş bir yabancı olan Aristoteles'in, Thukydides'in ünlü yazıtında Perikles'e "Hellas'ın Okulu" diye tanımlattığı kentte güçlenmekte (kimi zaman da baskın) olan gericiliğe kendisini kurbanlık koyun gibi sunmaya hiç niyeti yoktu.

Ruffini, "Bir toplulukta azınlıkta olanların değil de, çoğunlukta olanların isteğinin daha üstün olması gerektiği konusundaki çok yaygın kural, insanoğlunun kafa yorduğu en benzersiz sorunlardan birini barındırır içinde," diye başlar sözlerine, ve hemen ardından, Louis Blanc'ın "Le droit est-ce un chiffre?" ("Hak bir sayı sorunu mudur?") sorusunun altında anlamlı bir biçimde yer verdiği yazısının başında "temelde bir yanlış anlama" olduğunu belirtir. O da şudur: "Çoğunluk ilkesi, onun saçma sapan karşıtı olan azınlık ilkesinin karşısına çıkıncaya kadar doğal ve mantıklıdır. Ancak, bir gruba birleştirici bir irade katma yollarının ne denli çok ve çeşitli olduğu düşünülürse, çoğunluk ilkesinin gerçekte ilkelerin en yapayı olduğunu düşünen Sumner Maine'in haklı olup olmadığı sorulmalıdır." Ruffini giriş bölümünde ayrıca şunu da belirtir: "Eğer sayı, az sayıda oy farkıyla alınan bir kararda olduğu gibi, azınlığın lehine

çıkarsa, en büyük bilgeliğin kanıtını bir "çoğunluk"un üstün gelmesinde gören temel amaç yetersiz kalır."

Bu gerici ve eşitlik karşıtı hareketler, sözde ilerlemiş ya da karmaşık toplumlarda, insanlara ulaşmada ve onların akıllarını çelmede yararlanılan araçların bugün sınırsız olan gücüyle gerçekleştirilen geniş, yaygın ve etkili bir olumsuz kitle eğitimi sayesinde çoğunluğu (kimi zaman da iktidarı) ele geçirmektedirler (özellikle, günümüz Cezayir'indeki İslami Cephe örneğinde olduğu gibi, seçimle de karşı konulamayan hareketlerin, dinsel kökenli eski tip gericiliğin etkisinin güçlü olduğu toplumlarda).

1. "Iuxta Propria Principia"

Soğuk savaş döneminde bol bol yapılan propagandanın en sevimsiz miraslarından biri "demokratik bağnazlık"tır. Pek hoş olmasa da özde anlaşılır olan bu deyim Garcia Marquez'indir. Bugünkü anlamı içerisinde, köken olarak ifade ettiğinin tam tersini (ve aynı zamanda parlamentarizm, oy alışverişi, siyaset "pazarı" olmayan bütün öteki siyasi örgütlenme biçimlerine karşı hoşgörüsüzlüğü) anlatan bir sözcüğün (demokrasinin) küstahça kullanımına işaret etmektedir.

Böyle bir bağnazlığın sonucu, bütün öteki siyasi düzenlemelerin şematik olarak ve toptan değerlendirilmesidir. Parlamenter modelden farklı olan diktacıdır, kötüdür. Gerçeği böyle görme, daha doğrusu "görmeme" biçimi, dünyanın II. Dünya Savaşı'nı izleyen yarım yüzyılda oluşmaya başlayan çok yönlülüğünün anlaşılmasını engelleyerek, olumsuz etkisini her alanda göstermiştir. Her şeyden önce kültürel, bu nedenle de siyasi açıdan zararlı olmuştur.

2. Seçimi Kazanmak

2000 yılının kasım ayında, daha yeni başlamış olan yüzyılın belki de en önemli olayı gerçekleşti. Seçimi kaybetmiş olmasına karşın, oğul George Bush'un dayatma ile ABD başkanlığına seçilmesi sağlandı. Bu amaçla, ABD Yüksek Mahkemesi'nin siyasi olarak önceden belirlenmiş kararıyla, Florida Eyaleti'ndeki oyların sayımı engellendi. Çünkü bu sayım, sonuçlandırılmış ve doğru olarak yapılmış olsaydı, aday Bush'un yenilgisini belgeleyecekti.

Ancak bu uzaklarda kalmış bir tarihtir. Burada bizi ilgilendiren kendi zamanımızın seçim sistemidir. Bilindiği gibi, Avrupa gazetelerinde, Amerikan başkanlık seçimleriyle ilgili raporlar, adayların elde ettiği sonuçları oy sayısı olarak asla vermez ya da neredeyse gizler ve yalnızca yüzde olarak verir. ABD'de, oy hakkı olanların çoğunluğunun bu hakkı kullanmadığı saklanmak istenir (bu durum Avrupa'da bilinse, utanç verici olarak yorumlanırdı). Düzenleme basittir. Seçmen kartı, Avrupa'da olduğu gibi, yurttaşlara tek tek ulaştırılmaz; tersine, yurttaşların onu almaya gitmesi, bu işe özen gösteren taraf olması gerekir. Oysa çok geniş bir kesim bunu yapmaz. Bunun birçok nedeni vardır ve bunlar arasında, doğal olarak, yoksul ve dışlanmış toplulukların siyasi nemelazımcılığı öne çıkar. Ayrıca, seçmen kartım alanlar arasında da birçoğu yine oy kullanmaz. Kısacası, seçimin galibi, yurttaşların mütevazı bir azınlığını temsil eder. Ama bu, denilecektir ki, doğal bir şeydir ve ne olursa olsun (biçimsel olarak) ne zorlama ne de yasaklamalardan kaynaklanır.

Oysa 2002 yılının kasım ayında gerçekten yeni olan şey, güç kullanımıdır. Oyları sayma yasağı ilk kez işletildi; oysa bu, kazanması gereken adayın yenilgisini belirleyecek olan işlemdi. Bu hükümet darbesi (bu uzun bilek güreşinin en sıcak anlarından birinde Al Gore bile bunu böyle tanımladı) ABD'nin tarihinde görülmemiş bir şeydir. Ama gezegenimizin patronları söz konusu olduğu için, şaşkın Avrupa'da, önemli hiçbir basın organı bu rahatsız edici gerçeği açık ve ısrarlı biçimde söylemeye cesaret - edemedi. Oysa, başka herhangi bir ülke söz konusu olsaydı, bu gerçek bağıra bağıra söylenirdi.

Nitekim, Yüksek Mahkeme'nin yaptığı bu hükümet darbesinin doğrudan sonuçları, önemli ülkelerde kamuoyunun iletişimini ve oluşumunu yönlendiren baskıcı retoriğinkine kıyasla çok sayıda ve hepsi de çelişkili olacaktır. Sonuç olarak, yöneten güçler o başkanı istiyorlardı ve ne pahasına olursa olsun ona sahip olmaları gerekiyordu. Seçim komedisi olabildiğince iyi sonuçlanmıştı. Oyun bir ara bozulur gibi olmuştu ama bu kesinlikle beklenen sonucu değiştirmeyecekti.

Bu sonuç, ayrıntıda kalan kimi nedenlerle değil, Kyoto Protokolü'nün reddedilmesi ve "yıldız savaşları"nın yeniden öne çıkarılması gibi yaşamsal tercihleri zorla kabul ettirmek için bekleniyordu. Birincisi, çevreyi, yani insanlığın yaşamını, denetlenemeyen kapitalizmin etkilerinden kurtarmak için savaşan dünya çapındaki hareketlerin yıllar süren mücadeleler sonunda elde ettiği her şeyin bir vuruşta silinmesi anlamına gelir. Dünyada komünist hareketin bir zafer kazanması korkusu bitince, saldırının, inandırıcı söylemleri kaybetmeye mahkum şiddet karşıtı hareketi yeniden canlandırma yönündeki meleksi eğilimle birleşen o eli açık (ve saf) harekete karşı yönelmesi mantıklıydı. Her türlü hayal süpürülüp atılmıyordu ve oğul Bush'un başkanlığının daha ilk aylarında öyle de oldu. Öteki can alıcı nokta ise, eğer gerçek olursa, çok daha huzursuz ediciydi, çünkü bu, ABD'nin dünya egemenliği konusunda olası tek rakibi sayılan Çin'i ezme niyetiydi (çünkü Avrupa evcilleştirilmiş ve zararsız bir kulüptü artık). Daha 30 Ocak 2001'de, yani oğul Bush'un göreve gelmesinden ancak yirmi gün sonra, Pentagon, iyimser bir tahminle 2017 yılı için öngörülen, sanal değil ama gerçek bir çatışma olasılığına karşı, ABD ile Çin arasında, füzeler ve "uzay kalkanı"nın da devrede olduğu sanal bir savaşı yaşıyordu. Ancak ABD'nin tam kalbine yapılan beklenmedik terörist saldırı (11 Eylül 2001) bu çılgın senaryoları şimdilik bir kenara bıraktırdı.

Gezegeneğimizin belirli yerlerinde seçimleri ABD yönlendirir ve seçimin galibini belirler. Bu konuda en çarpıcı, en iyi bilinen ve dünyada ses getiren olay, Rusya'da Yeltsin'in, yoklamalara göre de seçimin olası galibi olan yeni komünist lider Ziuhanov'la girdiği yarışta yeniden seçilmesi olmuştur. O seçimin nasıl olduğu yetkili bir tanık tarafından, belgelere dayanan, havayı koklama ve doğal bağımlılık yeteneği konusunda eline su dökülemez olan basın keskinlikle görmezden geldiği bir kitapta anlatılmıştır. Bu kitap *Russia Addio* (Elveda Rusya) adını taşıyordu, yazarı da Giulietto Chiesa idi.

Birkaç ay içerisinde Yeltsin'in oyu, kendisine "oy verme niyetinde olanlar"ın oluşturduğu yüzde ikinin çok üstüne çıkarıldı. Doğal olarak çoğunluğa ulaşamadı, ama ulusal-halkçı üçüncü bir adayın, general Lebed'in ortaya çıkarılmasıyla Ziuhanov'un korkulan başarısı daha ilk turda savuşturuldu. Geri kalanı bir çocuk oyunu oldu. Çocuklar CIA'nin çocukları olsa da. Rus seçimlerinin o dönemde yaşamsal önemi vardı. ABD bu seçimleri kaybedemezdi, nitekim kaybetmedi. Buna karşılık ABD, (Major ya da Blair; Kohl ya da Schroeder gibi) çok bilmişlerle ilgili ikilemler konusundaki tartışmaları ilgililere bırakır ve bura da, sonuç olarak, büyük kriket turnuvalarının söz konusu olduğunu bilir.

Seçimlerin, genel olarak, önemli olmadığı doğru değildir. Tersine, belirli yerlerde ve belirli dönemlerde yapılan seçimler izlenir, yönlendirilir ve istenilen sonuca ulaştırılır. Durum böyleyken, ABD'nin kendi evinde seçimi kaybetmesi akıl atmaz bir beceriksizlik göstergesi olurdu. Mücadeleden vazgeçen Al Gore'un kendi kendini batırması trajikomik bir durumdur. Bir adayın intiharından çok daha fazlasıdır.

3. Seçimi Kaybetmek

Egemen "ulusların zenginliği" kendilerine bağımlı uzak dünyalar üzerine kurulduğu zaman, demokratlar ve anti-demokratlar (eski çağlarda) ya da sağ ve sol (çağdaş Batı'da) sayısal olarak dengelenir. Ancak, genel eğilim olarak, seçimi kaybeden soldur. Sağcı siyasi oluşumların parlamenter düzene özel bir bağlılık göstermelerinin başlıca nedeni budur (çünkü halk demokratiktir). Bu, "Uzlaşma" ile güçlendirilmiş iktidar uygulaması için temel araçlardan biridir.

Aslında, oyun siyaset pazarında bir mal olduğu ve parlamentoya girmenin "halkın temsilcisi" olan adayın büyük bir seçim "harcama"sı yapmasına yol açtığı bir siyasi sistemi "demokrasi" olarak tanımlamak uygun olmaz. Parlamenter sistemin (demokratik alandan çok daha önce etik alanda) bu üzücü, temel yönü çoğunlukla gölgede kalır. Ama sistemin temel direğidir. Siyasi sınıf, genel eğilim olarak, orta-yüksek ve zengin sınıfları ifade eder. Ancak bu apaçık gerçeği açıkça söylemek parlamento düşmanlığı sayılır.

Kökleşmiş parlamenter geleneğin olduğu zengin ülkelerde (ki bunlar aynı zamanda gezegenimiz hakkında karar veren ülkelerdir) solun sürekli seçim yenilgisi alması böylece daha iyi anlaşılabilir olur. Solun, onur kırıcı sıfatlar ve yargılarla damgalanma korkusuyla, kurbanı olduğu parlamenter düzene

karşı çıkmayı, açık bir eleştiri getirmeyi, dahası bunu yaymayı kabul etmemesi ilk bakışta ilgi çekici gelebilir. Ve sol, rakiplerinin kültürünün çekiciliğinden kurtulamaz.

Ancak, eğer sol çoğu kez seçimleri kaybediyorsa, bu, onayını istediği kimselerin hoşuna gitmiyor demektir. Bu niçin böyle olmaktadır? Belirleyici bir neden, "olağan" koşullarda, zengin ve karar verici ülkelerde, "çoğunluk"un, zenginliği elinde tutanların temsil ettiği değerleri, davranışları ve örnekleri seçmesi, hatta onlara tapmasıdır. Kural olarak, büyük iletişim araçlarının, popüler olan ya da olmayan gazetelerin ve televizyonların, özellikle güçlülerin yaşamını, özel yaşam da dahil olmak üzere anlatması nedensiz değildir. Hem genel hem de özel anlamda, kamunun tercih ettiği konuşma konusu onlardır. Çünkü, "sıradan" insanların yaşantıları üzerine açılan olası "pencere", kimileri için sosyal sıralamadaki "yerlerini değiştirmek" üzere gerekli olduğu var- sayılan araç, belki de kitle iletişim aracı gibi güçlü bir iktidar aracıdır.

Çoğunluğun sola doğru kaydığı anlar pek az, hatta istisnai ve —ne olursa olsun— kısadır. Bu, örneğin, zenginliği elinde tutan güçlü sınıfların davranışları herkese karşı açıkça yıkıcı bir hal aldığı zaman olur. Birinci Dünya Savaşı'nın komünist devrime ve arkasından Asya ve öteki bağımlı dünyalardaki ayaklanmalara yol açması böyle olmuştur. Kimi zaman, o pek az olan anlarda, kanlı bir hesaplaşmaya gidilir: Spartaküs, Cromwell, Terör, Komün örneklerinde olduğu gibi. Korkusu geçtikten sonra, üzerine "kara kitaplar" yazılan olaylardır bunlar.

Sorun, hangi isteklerin, hangi tutumların ve hangi siyasetlerin sağcı, hangilerinin solcu olduğunu anlamaktır. 1994'teki İtalyan siyasi seçimlerinin arifesinde, Bobbio, eşitliği bir farklılaştırma zemini ve bir mihenk taşı olarak açıklığa kavuşturmaya çalıştığı *Sağ ve Sol* adında bir kitapçık yayınladı. Sol, eşitliği başta gelen değer olarak kabul ediyor ve siyasi stratejilerini (onu soyut bir iddia olmaktan kurtarıp olabildiğince somutlaştırmak için) onun işlevine göre oluşturuyor, sağ öyle değil. Sağ bugün, kendi temel inancı olarak, "serbest ekonomi"yi savunuyor (sözcük özgürlükle bağlantılı, dolayısıyla çok gösterişli ve çok çekicidir) ve tersine eşitliği bir amaç olarak almıyor. Ancak onu, hangi hakların sözü konusu edildiğini açıklamadan, "haklar"ın eşitliğine indiriyor. Nitekim, hakların eşitliğinin, onu haklı bir istek olarak öngörmele sınırlı kalmak yerine, insanı ne tür bir eşitliğe ve onun nasıl geliştirileceği sorununa götürdüğünü anlamak için mutluluk, refah, kültür vb. hakkı üzerinde yoğunlaşmak yeterli olabilecektir.

Sol, eğer yaşamını sürdürmek istiyorsa, sağın uyguladığı ve savunduğu değerlere temelden karşı olan değerler çevresinde bir temel oluşturan geniş bir saflaşmanın merkez üssü olmak zorundadır. Bizim zamanımızdaki bu olayda, açık fikirleri olan bir solun müttefikleri çok sayıda olabilir ve bunlar çok çeşitli inanç ve sınıflardan gelebilir. Eğer, tersine, karşıt değerlerin taşıyıcılarını izlemek ve kendi zeminlerinde onları taklit etmek zorunda oldukları fikri ağır basacak olursa, oyun kaybedilecektir.

4. Pazarlar Plebisiti

Blair'in, daha ilk hükümet görevinden itibaren, İngiltere Merkez Bankası'na hiçbir muhafazakar hükümetin asla o kadar geniş kapsamlı biçimde hayal edemeyeceği bir manevra özerkliği verdiği bilinmektedir. Yeni İşçi Partisi'nin İngiltere'si, John Major'ın ara dönemindekinden çok daha büyük bir kararlıkla Margaret Thatcher'ın siyasetini uygulamaktadır.

Bundesbank'ın başkanı Tietmeyer, ender olarak verdiği demeçlerinden birinde, bu görülmemiş durumu çok etkili biçimde yorumladı. "Avrupa hükümetleri," dedi ağustos 1998'de, "temel karar güçlerine ait olan şeylerden, nihayet 'para uzmanları' lehine vazgeçme yolunu seçtiler." "Bu," diye ekledi, "en sıradan ve yetersiz 'sandık plebisiti'ndense, 'dünya pazarlarının kalıcı plebisiti'ni öne çıkaran bir yoldur."

Böylece, Tietmeyer, propaganda yapmak zorunda olmayan birinin katılık ve açıklığıyla, zamanımızın temel sorununu ortaya koyuyordu. XX. Yüzyılın ikinci yarısında, önemli ülkelerin zirvelerinde güçlerin paylaşılmasında yapılan bu köklü değişiklik, karar yetkisinin "para uzmanları"na, dolayısıyla büyük kredi kurumlarına geçmesidir. Bunların omuzlarında kendilerini "seçimle yasallaştırma" gibi bir sorumlulukları yoktur. Artık finans kapitale ait olan ve "uzmanlar" tarafından belirlenen stratejilere göre yetki kullanırlar.

5. Demokratik Çelişki

Eğer çağdaş deneyimle bir karşılaştırma yapmak istenirse, Platon'un tasarısı —siyasi amaçlı olarak daha önce birçok kez yapıldığı gibi— yalnızca liyakatine ve ideolojisine (ideolojik “sağlamlığı”na) bakılarak seçilmiş bir seçkinler grubuna dayalı, baskıcı ve devletçi olmuş (ve var olduğu yerde hala öyle olan) “sözde sosyalizm”e benzetilebilir. Buna karşılık, ABD ve Avrupa’da (ve bağımlı dünyaların kimilerinde, ancak modelin yapısını bozan, kendilerine özgü özelliklerle) yürürlükte olan sözde “demokratik” sistem, birçok yönüyle, tüccar ve sanayici sınıflarından gelen bir seçkinler grubunun (Demosthenes bir sanayicinin oğluydu), zaman zaman kendilerini kitlelere yasallaştırarak kamu işlerini yürüttüğü Atina’daki uygulamaya yaklaşabilir. Bol miktarda demokratik ve hatta “eşitlikçi” retoriğe karşın (bu arada kölelerin siyaset ortamından bütünüyle dışlandıklarını da unutmamalıyım), Atina’da, başka şeylerin yanı sıra, en yüksek gelir düzeyine sahip bir sınıfa ait olmayan birini en yüksek askeri ve mali görevlerden dışlayan kuralın belirlediği bir korku iktidarı (*korkukrasi*) vardı. Çağdaş “parlamenter demokrasiler”de her şey, doğal olarak, son derece karmaşıktır (bu arada, “köleler” uzak dünyalarda kaldılar, bu da çağdaş demokrasileri eskilere göre daha çok güzelleştirmektedir), ancak siyasi sınıfa giriş ölçütü aynıdır. Ekonomik açıdan “güçlü”, orta-yüksek sınıflara ait olmak. Bunun için, parlamentoya bir kez seçilmenin bireysel “malİYETİ” ile ilgili kısır ve yaygın uygulamayı düşünmek yeter.

6. Lutfwak, Hobsbawn, Aron: Oligarşik Demokrasiler

XX. yüzyılın ortasında, henüz kapitalizmin rekabet “krallığı” olduğu zamanlarda, artık hor görülen o “özgürlük”ün sonuçların dan biri, daha büyük bir ekonomik gelişmeydi. Bugün turbo-kapitalizm, modelin tek olmasını hedeflemektedir. Farklılıkları ortadan kaldırma eğilimindedir; çokuluslu şirketler ve lobiler için kocaman bir pazar yaratmak amacıyla dünyayı bağdaştırır (homojenleştirir).

Aslında, “demokrasi”ye, “gerçekleşen demokrasi” olan o huzursuz edici olguya uygun düşecek bir tanım bulma yolundaki bataklık girişimlerden kaynaklanan bütün zorluklar, şu önemli bilginin, yani sözde demokrasilerin de seçkinler grubunun egemenliği üzerine kurulduğu bilgisinin isteyerek dikkate alınmamasından doğar. Bu ana konuya parmak basmak, altmışlı ve yetmişli yılların Fransız aydınlar sınıfının az ya da çok hayali “Marksizm”ine karşı “liberalizm”in ünlü savunucusu Raymond Aron’a düşmüştür. Bilinçli olarak *Anayasal—Çoğulcu Rejimlerin Oligarşik Karakteri* adını verdiği bir denemesinde, keskin biçimde, ama yine de “anayasal—çoğulcu” rejimleri olası en iyi rejimler olarak tanımlamayı hedefleyen bir bağlam içinde gözlemini belirtir: “*Belli bir anlamda oligarşik olmayan bir rejim düşünmek olanaklı değildir.*” Bunu da şöyle açıklar: “*Siyasetin özü, kararların toplum tarafından değil, toplum için alınmasıdır.*”

7. “Yeni Zenginler” Mars’tan Gelmedi

Hayranlık verici bir zeka gücünden beslenen Raymond Aron, önceki bölümde anımsatılan denemesinde, gerçekleşen sosyalizm rejimlerine yöneltilen, kendisinin tanımlamayı sevdiği biçimiyle, “Makyavelist eleştiri”yi de göğüsler. Milovan Djilas’ın *Yeni Sınıf* adlı önemli kitabından yola çıkar ve onun düşüncesini şematik olarak şöyle özetler: “*Halkçı olarak belirlenen yeni rejimler, kitleleri sömüren ayrıcalıklı kişilerin oluşturduğu küçük bir grupta, oligarşiden başka bir şey değildir. Ancak bu yeni sınıf verimsizdir, topluma, yararlandığı ayrıcalıklarla doğru orantılı hizmetler vermez.*”

Aron şöyle itiraz eder: “*Karar noktasında, Djilas’ın konuşması inandırıcılıktan yoksundur. Makyavelistlere yaptığım itirazın aynısını ona da yapacağım: rejim ister liberal demokrasi adını alsın ister halkçı demokrasi, nasıl olur da bir oligarşiyi gizlemeyebilir? Oysa asıl sorun, şu ya da bu oligarşinin güçlerini nasıl kullandıklarını, yönetimde uydukları kuralların hangileri olduğunu, toplumun ödediği bedelin ve bu yönetimin yararının neler olduğunu bilmektir.*”

Aron’un, “liberal” ve “halkçı” oligarşilere “toplum” tarafından ödenen “bedel”e ilişkin çok yerinde sorusuna şöyle cevap vermek zorunludur: “Liberal” oligarşiler tarafından yönetilen “demokratik” rejimlerin yenilenmesi (ya da yeni den yapılanması), Doğu Avrupa’da, kaybedilen bir savaştan çok daha ağır sonuçlara yol açmıştır. Bedeli temel varoluş güvencelerinin kaybedilmesi olmuştur.

Oysa daha büyük öneme sahip olan sorun bir başkasıdır. Ve şöyle formüle edilebilir: o toplumların sosyalist düzenindeki kabuk kırıldıktan sonra, niçin birdenbire, bir başka gezegenden yağmış gibi, yeni zenginler ve patronlar sınıfları ortaya çıkmıştır? Bu kadar hızlı biçimde gün ışığına çıkan bu tür bir katmanlaşma nerede ve nasıl doğmuştu? Bu, eski sistemde “görünmez”, ama, görüldüğü kadarıyla, engellenemez bir katmanlaşma olmuştur. XX. yüzyılın sonunda tanık olduğumuz ama hakkında henüz uygun bir bilimsel çözümlenmeye sahip olmadığımız temel tarihi gerçek budur.

Djilas, yönetenlerin yönetilenlere karşı basit ve sıradan bir oligarşik tavır almalarından değil, tam olarak yeni bir sınıfın oluşmasından söz ediyordu. Bu, ayrıca, Stalinizm'in sona ermesiyle gerçekleşen tam bir tarihi duraklamanın da kanıtıdır. Patronlar, öyle olmayı arzulayanlar ya da potansiyel patronların oluşturduğu yeni sınıflar, Stalin sonrası dönemin reformlarıyla —her ikisi de artan— kişisel teşvikler ve yönetici-menajerlik işlevine bırakılan ve gittikçe genişleyen ortamdan yararlanarak Sovyet sisteminin içinde büyüyüp geliştiler.

Ama hepsi bu değil. Kruşçev döneminin ekonomik reformları ve onu izleyen sarsıntılar, Gorbaçov'un devrilmesi ile birlikte yeni zenginler olabilmek için çabucak bütün desteklere sahip olan (gaz boru hatlarının “beyleri”, ithalat ve ihracatın yöneticilerinden oluşan) bir yönetici teknik-menajer sınıfının doğuşunu ve kökleşmesini kolaylaştırdı. Hemen sağlam bir liberal inancın ortaya çıkması da işin yalnızca bir süsüdür. Ekonominin “*satraplaşması*” (terim abartılı görünmesin) içerisinde ve artık üst kademeleri itibarıyla ayrıcalıklı bir “*nomenklatura*”ya dönüşmüş olan bir parti düzeninin sunduğu yuvalar içinde yavaş yavaş kapitalist bir sınıf doğmuştu.

Bu olgu, Batı ideolojisinin, özellikle Sovyet seçkinler grubunun aklını çelen zenginlik modelleri ve değerleriyle birlikte nüfuz etmesi sonucunda gelişti. Batı, SSCB'yi içeriden fethetti; yöneticinin, teknisyenin ve bir noktadan sonra da siyasetçilerin aklını çeldi ve düşünce tarzını biçimlendirdi.

Şu halde (daha önce sözü edilmiş olan) karşılıklı bağımlılık önemlidir ve her iki yönde de etkili olmuştur. Bir tarafta, kitlelere tanıdığı güçlü sosyal güvenceleriyle sosyalist modelin varlığı Batı'yı etkiler ve liberal-milliyetçi oligarşilere —Aron'un ifadesiyle söyleyecek olursak— “sosyal yasaların gelişmesini engellememelerini” dayatırken karşı tarafta öyle şeyler oluyordu ki, sosyalist oligarşiler, Batılı oligarşilerin yaşam, düşünce tarzı ve özellikle gereksinimlerini (bunlar böyle adlandırılabilirse eğer) gittikçe daha fazla özümüyor ve sonunda onların sözde “değerleri”ne kucak açıyordu. “Sosyalizm”in sosyal açıdan ayrıcalıklı hale gelen despotları, sonunda, kendi sistemlerinin dayandığı varsayımlardan uzaklaşıyorlardı. Artık kendi propagandalarından kuşku duymaya başlayınca başkalarınınkine inandılar. Şevardnadzeler ve Çernomirdinler Mars'tan gelmediler, kendi yönettikleri sosyal sistemin değişimi içinde doğdular. Gittikçe daha fazla ufalanan sosyalist kabuğun altında yavaş yavaş büyümüş olan yeni bir parakapitalist sosyal düzen içerisinde, önce despotluk bilincini, sonra da işlevini çabucak üstleniverdiler.

8. Karma Sistem: Demokrasinin “Tatlandırıcıları”

Avrupa'da modeller arasındaki çatışma sona erince, engeller de çabucak ortadan kalktı. Ve “saf” nispi sistem, sosyal açıdan da huzursuz olan (ve bu yüzden, yalnızca siyasi açıdan değil, aynı zamanda sosyal açıdan da bir istikrarsızlık etkeni sayılan) azınlıklara söz ve temsil hakkı verdiği için, artık karşı propaganda darbelerinin korkusu olmaksızın, bu “kusur”a hemen önlemler alınmaya başlandı.

Dolayısıyla, Batı'da (egemen ülkelerde) karma sistem kesin olarak dönüp baş köşeye oturur. Klasik tipte bir karma sistemde (dar bölge sistemi) görülen başkalarının haklarının kısıtlanmasından çok, dolaylı kısıtlama tercih edilir (çoğunlukçu seçim yasaları; ABD'deki seçmen kartıyla ilgili konulardaki kısıtlayıcı siyaset gibi). Bu büyük esneklik çeşitli nedenlerle açıklanır: demokratik (“bir insan/bir oy”) ilkesi artık doğrudan bir kenara bırakılabilir gibi görünmüyor; ayrıca, siyasi ağırlığından yoksun bırakılan birinin bile —kendi çıkarlarına karşı olsa bile— “yönetilebilirlik”in (her ne kadar iktidarın en güçlü sınıflar tarafından en kolay biçimde yönetilmesinden ibaret olsa da) herkes için bir değer olduğunu düşünmeye zorlandığı bir durum tercih edilebilir gibi görünmektedir.

Kısacası, parlamenter "demokrasiler" in bugünkü işleyişinde karma sistem iki alanda kendini gösterir: seçimle oluşan kurumların gerçek etkisinin kısıtlanması (çünkü bunlar, sonunda, oligarşik tipteki iktidarlara kıyasla, özellikle ekonomi ve finans alanında bir çerçeve ya da onaylama işlevi gören kurumlara dönüşürler) ve teknik bir rötuş olarak (çoğunlukçu seçim yasaları; nitekim saf nispi sistemin düzeni engellemesinden korkulmaktadır).

Kısacası, oldukça yaygın bir örneğe dayandırılmış bir varsayım ortaya atılabilir: buna göre, devrimci deneyim, parti oligarşileri de dahil olmak üzere, açıkça oligarşilerin yıkımı pahasına ve ancak monarşik sistem (Cromwell, Robespierre, Stalin) yönünde dengesi bozulduğu zaman, bütün sınıfların güvenliğini tehlikeye atan, dayatılmış ve üstelik tutarsız bir sosyal eşitlikçi durum ve oligarşilerin ayrıcalıkları için esaslı tehdit oluşturur. Ancak oligarşiler sonunda üstün gelir (en azından şimdiye kadar böyle olmuştur), çünkü daha yetenekli, daha güçlü, kendi çıkarları konusunda daha bilinçli vb. olup savunulacak daha fazla ayrıcalıkları vardır. Ya da yalnızca örgütlü azınlıklar oldukları için başarılı olurlar.

Batı ile olan sistem karşıtlığı döneminde Sovyet ideologların yaptığı hesap hatası, "Batı demokrasisi" nin "maskesini düşürerek" oligarşik yapısını ortaya koymanın yeterli olacağını sanmış olmalarıdır. Bu konuda, önce, XIX. yüzyılın başında seçkinli düşünce ve sonra, Birinci Dünya Savaşı sırasında da, II. Wilhelm döneminin aydın seçkinler grubu alıştırma yapmıştı. Kesinlikle yeterli olmuyordu. Bütün bu insanlar, Batılı modelin dayanıklı olmasının, sıklıkla "demokrasi" den faşizme ve faşizmden "demokrasi" ye geçerek de olsa, oligarşinin temel niteliğini oligarşik egemenlik çevresinde uzlaşma yaratarak birleştirme yetisinden kaynaklandığını yeterince değerlendiremediler (bu durum, Sovyet seçkinler grubu açısından daha da büyük bir hata olarak görünmektedir).

9. Tam Seçkinli Antonio Gramsci

Oligarşik eleştiri, görünüşteki kurnazlığına karşın, saftır; parlamenter rejimlerin gerçekten çoğunluğun, "sayı" nın üstünlüğüne dayandığına inanır ve sayı ölçütünün körlüğü konusundaki eski ve sürekli yinelenen suçlamaya bel bağlar. "*Seçim sistemine karşı yinelenip duran en sıradan, beylik düşüncelerden biri ... sayının orada en yüce yasa olduğudur,*" der Gramsci ve buna şöyle karşı çıkar: "*Sayının 'en yüce yasa' olduğu iddiası hiçbir biçimde doğru olmadığı gibi, her seçmenin oyunun ağırlığı da kesinlikle eşit değildir.*"

Seçim uzlaşması sağlanması konusundaki seçkinli çözümlenmeden güç alan Gramsci, gözlemlerini sürdürerek, "*Sayılar, bu durumda da, ölçü ve bağıntı veren basit bir belgesel değerdir,*" der ve ekler: "*Onunla, etkin azınlıkların, seçkinlerin, öncülerin vb. düşüncelerinin yayılma ve ikna etmedeki etki ve yeteneği ölçülür.*" Gramsci —burada da seçkinli çözümlenmeyle tam bir uyum içerisinde— "*Fikirler ve düşünceler her bireyin beyninde kendiliğinden doğmaz, bir oluşma, yansıtma, yayılma ve ikna etme merkezleri vardır...*" der. "*Oyların sayımı,*" diye mutlulukla ifade eder Gramsci, "*en büyük etkinin en güçlü aydınlatma merkezlerine, karar verici seçkinlere ait olduğu uzun bir sürecin son perdesidir.*" Ve şu yorumu yapar: "*Eğer bu ayrıcalıklı kişiler grubu, sahip olduğu sınırsız maddi güçlere karşın, çoğunluğun onayını alamazsa beceriksiz olarak değerlendirilecektir.*"

Bu durumda, parlamenter rejimde, eşit olmayan kimselerin, kişisel değerleri farklı olmasına karşın, hepsinin aynı ölçüde değerli sayılmasına kızan —Gramsci'nin tanımıyla— "sıradan" eleştiri temelsiz sayılmalıdır. "Oligarşik kökenli" bir eleştiridir. Karşı kutba seçkinli çözümlenme konur ve Gramsci ikisi arasında gerçek bir karşıtlık kurar. Seçkinli eleştiri, "temsili rejimler" içinde biçimlenen "çoğunluklar" ın, nasıl da etkileme (Gramsci'nin kullandığı ifadeyi kullanacak olursak "aydınlatma") yeteneğinin, —bize göre— uzlaşma yaratma yeteneğinin ürünü olduğunu anlayabilen eleştiridir. Seçkinli, despotun görmediğini, yani sayının zaferinin "demokrasi" de yalnızca görünüşte olduğunu görür.

Gramsci'nin Sovyet siyasi gerçeğinde yayıldığını gördüğü bir başka seçkinliliğe yönelik olumlu değerlendirmesi buradan gelir. Burada da iktidar, egemen seçkinlere aittir, ancak bunlar, kendilerine ait daha büyük bir sosyal ya da ekonomik gücün meyvelerini toplasınlar diye değil, pedagojik-siyasi bir görev üstlendikleri için böyledirler. Nitekim Sovyet Devleti'nde "uzlaşmanın sürekli etkin olduğu varsayılır" (ifade çok anlamlıdır!); seçimler ise, ara sıra, "gönüllü devlet görevlileri" ni işe almaya yarar ve burada "devlet görevlileri" eğretilmeli bir ifadedir (Aristoteles de, Politika adlı yapıtında, Atina siyaset sisteminde yurttaş olmanın, zaten kendine özgü bir çeşit kamu görevliliği biçimi olduğunu

savunuyordu). Sovyet sisteminde seçimler, "genel ve belirsiz programları değil, dolaysız somut çalışma programları konusundaki uzlaşmayı artırmayı hedefler"; bu nedenle, "uzlaşmayı kabul eden kimse, sıradan bir yurttaştan daha fazla şey yapma yükümlülüğü altına girer." Çok açık ve aydınlatıcı olan bu açıklamalarda, yalnızca "parlamentar olmayan ve biçimsel demokrasinin kurallarına göre oluşmamış" rejime (yani Sovyet sistemine) katılmak değil, ama aynı zamanda "temsili parlamenter sistem"den tümüyle bilinçli biçimde uzak durma da vardır. Parlamentarizm deneyimi artık geride kalmış bir deneyimdir ve onu tam olarak anlamak için seçkinler bulgularının değerli katkısı olmuştur. Başka seçkinler gruplarının yeni uzlaşma düzenlerini yaşama geçirmeye çalıştıkları başka deneyimlerin önü açıktır.

10 Papa ve Profesör

Bir zamanlar, egemen seçkinler egemenliklerini, başta parlamento olmak üzere, temsili kurumlar aracılığıyla uygulamayı hedefliyordu. Ancak genel oy sistemine koşul olarak iki olgu gerçekleşti: birincisi (uzun süre yadsınan genel oyun karşısında bile sosyal dengelerin korunmasında değerli katkıları olan) ılımlı kitle partilerinin ortaya çıkması; ikincisi de karar yerlerinin yavaş yavaş parlamentolar dışına kaymasıdır.

11. Demokratik Retoriğin Eleştirisi

Aslında, tek bir dürtüye uyan örgütlü bir azınlığın örgütsüz çoğunluk üzerinde egemenlik kurması kaçınılmazdır. Herhangi bir azınlığın gücü, çoğunluğun, örgütlü azınlığın bütünlüğü karşısında kendini yalnız bulan her bireyi için karşı durulmaz hale gelir. Aynı zamanda, denilebilir ki, bu azınlık, azınlık olduğu için örgütlüdür.

12. "Seçkinler Grubu"ndan Mafyaya

"Ayrıca," diye devam eder yazar, "artık mafyaların, her yönüyle kapitalizmin bir parçası ve onun için işlevsel olduğunu savunmak, onların bir görev üstlenecek düzeyde olduklarını kabullenmek demektir. Bu görev de 'bütünüyle yeni olmayan, ama yine de kuşkusuz büyük ölçüde yeniden keşfedilmiş bir biçimde, devlet hesabına, kapitalizmle ideal aracılık düzenleri oluşturmaktır.'" ... Devlet düzeninin (yalnızca İtalya'da değil) terörün hakkından gelebilecekken, neden her gün "mafya ile mücadele" olarak tanımlanan mücadeleyi daha çok gazetelerdeki süslü boş laflarla sürdürdüğünü de anlamamıza yardım eden öncü bir çalışmadır.

13. Solun Parabolü: Ütopyanın Sonu mu?

Ancak, iktidara geldikten sonra, devrimciler, her defasında, toplum denilen ve genellikle onların programlarından ve çözümle melerinden daha karmaşık olan o makinenin somut işleyişiyle çelişkiye düşer ve, devriline kadar, topluma karşı dayatıcı olmak, kaba ve sert davranmak zorunda kalır ve bunu onun iyiliği ya da daha iyi bir gelecek için yaptıklarını söylerler. Bu şema geneldir ve somut durumlarda çeşitlilik arz eder, ama öz olarak budur.

Bilinen az sayıdaki örnekten "kurallar" çıkarmanın bir an lamı olursa eğer, denilebilir ki, en azından şimdiye kadar, Batı'daki "devrimler" hep aynı yolu izlemiştir.

Batı'da solun iki ruhunun gelişmesi buradan kaynaklanmak tadır (hep Batı'dan söz ediyoruz, çünkü çatışma burada olmuştur ve —Arnold Toynbee'nin iyice ortaya koyduğu gibi— yüzyıllardır Batı, gezegenin geri kalan kısmına karşı saldırı durumundadır ve kendini "karar yeri" olarak göstermiştir). Dediğimiz gibi, solun iki ruhu, devrimci ruhu ile reformcu ruhu buradan gelmektedir. Aynı batından ve aynı fikir dağarcığından doğmuş, ama, karşılıklı hoşgörüsüzlüğe adanmadığı zamanlar, çetin bir ortak yaşama adanmış ruhlardır bunlar.

Kapitalist ekonominin en etkili kaynağı, sınıfların ülke ve dünya çapında farklılaşması ve parçalanması olmuştur. Burada da sol karşı çıkmış ve bağımlı dünyalara Leninizm'i 'ihraç ederek' büyük bir meydan okumada bulunmuştur. Ve onlarca yıl boyunca tarihi başarılar kazanmıştır, çünkü toprak verilen almaya hazırdı. Egemenlik kavramı üzerinde kılı kırk yarmak söz konusu değildi. "Uzun yürüyüş"ten otuz

yıl sonra Mao'nun Malraux'ya söyledikleri ("köyümden üç kilometre ötede kimi ağaçların dört metreye kadar kabukları yoktu, aç kalan insanlar onları yemişti") Asya'daki büyük komünizm dalgasını bütün öteki konuşmalardan daha iyi ve en yalın biçimde açıklamaktadır.

Ama bağımlı dünyalarda da, sağın meydan okuması, gerekli silahları bulmasını bilmiştir Bunlar, yerel seçkinler grubunun müdahil edilmesi, gelişen ve etkili kutupların doğuşu, kabileler arası rekabetin ustalıklı kullanılmasıdır. İnsan umutsuzluğunu besleyen uçsuz bucaksız kaynakta da karmaşıklık, "ulusal gerçekler"i anlama ve onlara katılma çabalarına karşın, Leninizm'in öngörülerinden daha üstün olabiliyordu. Anti-empyrist devrimin doruk noktası olan Cezayir Devrimi ile gerçekleşmesinden yirmi yıl sonra bile kabına sığmayan ve yayılmakta olan gerici Humeyni Devrimi arasında, ilerleme ve yenilgilerle dolu, hiç de kısa olmayan bir tarih çizgisi var. Bağımlı dünyalarda sömürülenlerin gözlerini açmak için, Batı'nın dünya egemenliğinin kilit taşı olan "dengesiz alışveriş" in mükemmel ve öldürücü mekanizmasını anlamış ve ortaya çıkarmış olmak hala yetmiyor. Ekonomik üstünlüğün görünmez ipleriyle Batı'nın egemenliği altında tutulan dünya, Batı'dan ithal edilmiş bir dünya görüşü ve bir siyasi propaganda —Leninizm onlara böyle görünmüştü— aracılığıyla, hele de bu kök saldıği yerin gerçeğiyle tam olarak kaynaşmamışsa, kurtulmak niyetinde değil büyük olasılıkla.

Dünya ile Batı, daha önce hiç olmadığı kadar karşı karşıyadır artık. Siyasi ve sosyal hareketin 150 yıl önce Komünistlerin Manifestosu ile başlayan eylemi hiçbir zaman proletarya devriminin zaferine dönüşmemiş, ama —tarihin bize hazırladığı kaderin bir cilvesi olarak— kapitalizmin köklü değişimine yol açmıştır (kapitalizmin her zaman yeni meydan okumaları kabul ederek kendini yenileme yetisi Marx tarafın dan çok iyi sezilmiştir). Bu arada, kentsoylu (burjuva) sınıf, Fransız Devrimi gibi kanlı bir devrimle egemen bir konum elde etmişti ve kendine karşı aynı yöntemleri benimseyen başkalarına kolay kolay fırsat vermeyecekti.

Kısacası, bu görülmemiş sonuç, Manifesto'da okunan şeylerin anlamının yalanlanması gibi görünmesine karşın, aslında, Marx ve Engels'in ilerlemiş tek bir Ulusal Devleti düşünerek Manifesto'da çözümledikleri, çatışmaya dayalı sömürülenler/sömürülenler ilişkisinin bütün gezegene yayılması üzerine kuruludur. Ancak gezegen düzeyindeki bu yayılmanın, kuramın görkemli bir doğrulanması gibi görünmesine karşın, pratikte son derece kafa karıştırıcı bir karşılığı vardır. Nitekim kapitalist egemenliğin devrim yoluyla ortadan kaldırılmasını öngörmenin dayanağı, "sanayinin gelişmesi, dernekleşme yoluyla, devrimci işçi birliğini doğurur" varsayımıydı. Kapitalizm, kendi gelişmesiyle, "kendi mezar kazıcıları" nı yaratır esprisi de buradan gelmektedir. Ancak sömürülenlerin evreni bağımlı dünyaların o uçsuz bucaksız ve darmadağınık evreni olduğuna göre, bu öngörünün pek anlamı kalmıyor. Gezegen çapında "dernekleşme yoluyla devrimci birlik" (en azından şimdiye kadar) boş bir hayal olarak kalmıştır. Çünkü, belki ulusal bir Devlet gibi bağdaşık (homojen) bir kitle içerisinde, belli zamanlarda olası görünen böyle bir "birlik" e, kültürel, dinsel, geleneksel, etnik farklılıkların ölçsüz tepkisi, kısaca tarihin korkunç karmaşıklığı —gezegen çapında— karşı koyar.

14. Yeni Mağdurlar, Yeni Bunalımlar

Spartaküs ayaklanır, yıllarca zaferler kazanır ve sonunda, o zamanlar dünyada var olan en güçlü ordu karşısında yenilir ve o üç yıl boyunca ciddi bir bunalıma girmiş gibi görünen kölelik daha yüzyıllarca devam eder. Ancak belli bir anda sona erer. Beylere, filozoflara, çeşitli dinlerden papazlara doğal bir durum gibi görünen bu şey, biterken, uzun sürmüş olsa bile, tarihin bir anından, bir bölümünden başka bir şey olmadığını bir kez daha göstermiştir. Feodal mülkiyet için böyle olmuştur, kapitalizm için de böyle olacaktır. Doğal olarak, değişim, sonunda öngörülmedik şeyler çıkarır ortaya; başlangıçta öngörülen ve dramın başında sahneye konan senaryoların hiçbirine benzemez sonuç.

Ama dikkat. Kapitalizmin, bildiğimiz kadarıyla, önceki hiç bir ekonomik-sosyal sistemin asla sahip olmadığı çok büyük bir yaratıcı gücü var. Akıl karıştırıcı makinesinin içine, örneğin özgürlük gibi, son derece yıkıcı sözcükleri de dahil etmiştir. Aslında oligarşik bir sistemdir, ancak çok sağlıklı bir yaşam sürer, çünkü demokratik mekanizmayı yozlaştırıp kendine mal etmeyi bilmiştir.

Egemen dünyanın sancılı noktalarını işler kılan aydınlar sınıfıdır. Eleştirmenler tarafından kazanılması gereken sınıftır. İvedi olarak, birinci dünyanın karar veren sınıflarına, onların da sömürülenlerden olduğunu, en başta da, nimetlerin en büyüğü sayılması gereken zeka konusunda sömürdüklerini

açıklayacak yeni bir ekonomi eleştirisi gerekmektedir. Yeni bunalım, çok uzun bir zaman içerisinde ve uzun araştırmalardan sonra, sistemin merkezinden gelecektir. Bunalım geldiğinde orada olmak önemli değil, onun geleceğini bilmek önemlidir.

15. Bir Eylül'den Diğere

"İki kutuplu" dünya, gözlerimizin önünde olup biten dizgin siz çılgınlıklara karşı etkili bir güvenceydi. Yalnızca bilinen askeri denge nedeniyle değil, ama aynı zamanda, SSCB tarafından temsil edilen seçeneğin varlığı, bugün ortalığı allak bullak eden bağnaz çekiciliğe yer bırakmadığı için öyleydi. SSCB'yi ortadan kaldırmak için her türlü çabayı (silahlanma yarışı, "yıldız savaşları" vb.) göstermek ve sonunda karşısında Bin Ladin'i bulmak pek akıllıca olmadı.

16. Yeni Yüzyıl Hakkında Birkaç Düşünce

"Sosyalist kamp" artık yok. Ancak Ekim Devrimi ve SSCB'nin yetmiş yıllık yaşamı, insanlık tarihinde çok derin izler bıraktı. 1) Sömürge dünyasının özgürlüğünü, daha doğrusu ayaklanmasını başlattı. 2) SSCB, Avrupa'da Nazi-Faşizmin zafer yürüyüşünü durdurdu. 3) Gözle görülür bir "sistem seçeneği"nin varlığı ve coğrafi yakınlığı, Batı'yı, "sosyal devlet"i benimsemek zorunda bıraktı. Almanya'nın durumu bu konuda gerçekten simgeseldir.

Nitekim bugün dünya zenginliğini elinde tutanlar, az sayıda kişiden oluşan bir oligarşidir. Ünlü Amerikalı çevrebilimci Jeremy Rifkin'e göre, gezegenimizdeki zenginliğin % 40'ını elinde tutan kimselerin sayısı ancak 366 kişidir. Ne var ki, sayıları milyarları bulan sömürülenler, XIX. yüzyıla özgü ünlü ikileme kavramını kullanmak gerekirse, bölük pörçük durumdadırlar. Bu, daha önce de söylenildiği gibi, coğrafi, kültürel, dinsel, ırksal vb. çeşitli etkenlere, ama aynı zamanda —ve daha az olmamak üzere— kölelik tipi bağımlılıkların dünya çapında ve büyük ölçüde geri dönmüş olmasına dayanmaktadır. Güçlüler birlik içinde ve "enternasyonalist" olup hizmetlerinde olan sözde "demokratik" hükümetler aracılığıyla her türlü acil duruma karşı koyarlar; ötekilerin ise artık ne uluslar arası bağlantıları vardır, ne partileri ne de gelecek umutları.

Kapitalizmden kurtulmanın yolunun varlığını, zaman içerisinde böyle bir senaryonun gerçekten öngörülebilir olduğunu kabul etsek bile, bunun en çetin yol olduğu hiç kimse için bir sır değildir, çünkü bu, tarihte birbiri ardına gelen "üretim biçimleri"ndeki bütün öteki değişimlere göre, bütünüyle benzersiz bir şeydir. Önceki (köleliğe dayalı ve feodal) "üretim biçimleri" belli bir anda bittiğine göre, kapitalist biçiminde bir gün biteceğini söylemek yalnızca bir örnektir (ve öyle olduğu için bütünüyle yanıltıcı olabilir). Düşüncenin, kendini belirleyen hıza uygun olarak, bir anda formüle edebileceği bir örnektir. Ancak örnektir, mantıksal bir kanıtlama değildir; olsa olsa bir telkin olur. Fark nerededir? "Üretim biçimleri"ndeki bütün önceki değişimlerin farklı öznelerin ortaya çıkmasına yol açmasında yatan, umutsuzca her şeyi daha da zorlaştıran tehlikeli sıçrama feodal patrona fabrika patronuna, bir sömürü tipinden bir başka sömürü tipine doğru olmuştur. Kapitalizmden kurtulma tasarısının gerçekleşmesi durumunda, özellikle sömürü düzeninin sona erdirilmesi düşünülmelidir. Sovyet deneyimi bunun olağanüstü zorlayıcı bir güçle olabileceği varsayımı üzerinde dönüp durdu. İnişler çıkışlar, geri adım atmalar, ileri çıkışlar, uzlaşmalar vb. ile deneyim sonuçsuz kaldı. Ve beceriksiz Gorbaçov ile, rakibin zihinsel yeteneklerine koşulsuz teslimiyet gerçekleşti.

Böyle bir başarısızlığın, özellikle deneyimin süresi göz önüne alındığında, çok uzun soluklu tarihi sonuçları vardır. Jakobin deneyim ya da Komün birkaç ay sürdü. Burada yetmiş yıl boyunca kökleşmiş ve İkinci Dünya Savaşı gibi korkunç boyutlardaki bunalımları atlattığı bir düzen yıkıldı. Dolayısıyla, yıkım, özellikle yarar sağlamış olan varsayım ve girişimlerin bolluğu nedeniyle, ölçsüz oranlarda bir stratejik başarısızlığı da beraberinde getirir. Bu nedenle, 1815'ten sonra Avrupa'da olanlarla karşılaştırma yapmak belli bir noktaya kadar geçerlidir. O zaman da, (yavaş yavaş yozlaşarak Bonapart'ın gülünç monarşik-emperyal çözümüne kadar giden) bir devrim "dönemi"nin ardından, acılarla dolu yirmi beş yıllık bir dönemi silmiş gibi görünen bir Restorasyon dönemi geldi. Ancak bizim zamanımızla yapılacak bir karşılaştırma fazla avutucu görünebilir. Nitekim ortaya çıkan sonuç şudur: birkaç yıl sonra her şey yeniden başlar Viyana Kongresi'nden otuz yıl sonra, bütün Avrupa devrimlerle sarsıldı. Bugün, öncekiyle bir benzetme yapılmasını öneren birinin aklında yer eden şey 1848'deki büyük (devrim) ateş(i)dir. Oysa

en eğitici karşılaştırma Spartaküs'ün yenilgisiyle yapılabilirdi. O kölelerin isyanı Roma İmparatorluk Cumhuriyeti'ni üç yıl boyunca titretmişti. Sonunda yalnızca yenilmediler, kıyıma da uğradılar. Sonuç ganimetin paylaşılması yüzünden çıkan çılgınca kavgalarla bölünmüş olan yönetici sınıflar arasında onlarca yıl süren iç savaşlara karşın, İmparatorluk sapasağlam ayakta kaldı. İmparatorluk (Batı'da) beş yüz yıl daha sürdü. Sonra her şeye karşın düştü. Ancak sömürülenlerin çıkardığı bir isyanla değil de, büyük halk göçleriyle yeni tinselliğin öldürücü biçimde bir araya gelmesi yüzünden. Bir kez daha, hiç kimsenin öngörmediği, duyulmadık bir senaryo çıktı ortaya. Acaba bu geçmişte kendi geleceğimizi okuyabilir miyiz?

Sonuç

Daha yeni bitmiş olan yüzyılın deneyimi tek bir formüde özetlenebilir gibi görünmektedir: zenginliğe dayalı oligarşiler kazanıyor, ideolojik olanlar kaybediyor.

Yine de, bana dünyanın daha çok hangi alanda değiştiği sorulacak olursa, Gaetano Mosca'nın Michels'e yazdığı tanıtma yazısıyla cevap verebilirim: eşitlik gereksinimi konusundaki bilincin artmasında.

Filozoflar, kimi zaman hemen olabilecek ve belki de yalnızca en hazırlıklı kimselere ayrılmış (Platon) ya da sanayi dünyasında çok yakın ve felsefi açıdan gerekli bir sınıf ayaklanmasının ürünü olan (Marx) bir eşitliği hayal ettiler. Oysa insanların hepsi buna dahil olmak istiyor. İşte bu yüzden gidilecek yol çok uzun. Denemelerine biraz Marx, biraz Platon karıştıran rejimler, onca kahramanlığa karşın, başarısız oldular.

Bugün sınıflar (onlara başka ne ad vereceğimi bilemiyorum) tam anlamıyla farklı kıtalara yerleşmiş durumdadalar. Quartier Latin'de yalnızca Somali'yi hayal etmek olanaklıdır. Doğru yerde doğmuş olma şansına sahip olan biri ise, hala sınıfların olduğunu yadsıyor.